

Lajos Edina: Jogértelmezés és erkölcs

Először is tisztázandó, miért szükséges értelmezni a jogot. Főképp azért, mert eleve a szövegeket interpretálni kell, a jog pedig nyelvi egységekben manifesztálódik. Másrészt mivel a megfogalmazott jog absztrakt, a jogalkalmazás során a törvényi tényállást össze kell egyeztetni a történeti tényállással, ez pedig szintén jogértelmezést igényel.

Miképpen érvényesül az erkölcs az egyedi döntési szinteken az állampolgárok (és más személyek) tekintetében? Természetesen főképp akkor, ha az arra hivatott szervek által megalkotott jogszabályok megfelelnek a legalapvetőbb erkölcsi követelményeknek. A népszuverenitást megtestesítő parlament ugyanis kvázi a társadalomban uralkodó közerkölcsöt hordozza. Amennyiben a megalkotott jogszabályok az alapjogokat (és így az abba abszorbeálódó erkölcsi elvárásokat) nem tükrözik, akkor nyitva áll azokkal szemben a normakontroll lehetősége. Ez e sorok írója későbbi külön publikációjának lesz tárgya. Azt is megállapíthatjuk, hogy a veszélyhelyzet problémái egyedi helyzetekre vetítve sok erkölcstelenséget eredményezhettek volna, ha a jogalkotó nem reagál rugalmasan számos kérdéskörre.^[1]

Hogyan érvényesül az erkölcs az előbbi szempontok szerint – vélelmezhetően – helytálló jogszabályok alkalmazása vonatkozásában?

A legnagyobb kérdés, hogy a jogszabályi helyek közötti nyitottság, a jogalkalmazói mozgástér kitöltése tekintetében melyik interpretációs megoldást választjuk. A jogelméletben, illetve ennek nyomán a joggyakorlatban egy klasszikus négyes jogalkalmazási módszertan alakult ki, melyet sokáig a jogi oktatásban szinte evidenciának tartottak. E négy interpretációs technika: a nyelvtani, logikai, rendszertani és a történeti.^[2]

Az ún. Bielefeldi-kör nyomán Magyarországon Pokol Béla teljesítette ki az addig oktatott négy helyett a jog értelmezésnek 12 módszerét, amelyet aztán Cservák Csaba és Tóth J. Zoltán^[3] vitt tovább a hazai szakirodalomban.

1. *Jogértelmezés a normában használt kifejezések hétköznapi jelentése alapján.* Tehát a szavak, szintagmák átlagos állampolgár számára valószínűleg irányadó jelentéséből indul ki ezen metódus.^[4] *Már itt kiemelhetjük, hogy ennek kapcsán merülhet fel konkrét esetekben legtöbbször az erkölcsi normák megsértése.*

2. *Interpretáció a jogi szövegben használt kifejezések esetleges speciális-technikai jelentése szerint.* Ez egy adott szakma gyakorlásával összefüggésben felmerülő jelentése alapján értelmezi a nyelvi elemeket, amit egy témában érintett szakember számára jelenthetnek.

3. *A kontextuális nyelvtani típus a szövegösszefüggés egésze (az adott jogszabály) alapján értelmezi a nyelvi elemeket.* (Vagy az összességében irányadó jogszabályok egészébe illesztve értelmez, de ez már átvezet bennünket a következő kategóriába.)

4. *A doktrinális-jogdogmatikai, jogirodalmi értelmezés.* Ez a módszer a jogtudomány eredményeiből, a jog ellentmondás-mentes rendszeréből indul ki, ahol elvileg minden kifejezés pontos helye megvan, az adott jogterületre különösen jellemző belső összefüggések alapján. (Tehát ez a módszer a kontextuális interpretációt bővíti, ugyanis nem az adott szövegben elfoglalt rendeltetésből, hanem mintegy az összes jogi szövegből, a jog egészének rendszeréből indul ki.) A jogdogmatika több évszázados szerves fejlődése miatt megállapítható, hogy e módszerbe is áttételesen beépülhetnek a (keresztény) erkölcsi szempontok. A római jogi gyökerű magánjogi dogmatika fejlődésére ugyanis az is ráhatást gyakorolt, amikor a Római Birodalomban a kereszténység államvallás lett.

5. *A joglogikai maximák, jogelvek mentén történő értelmezés.* Ezen típus a formállogika elvei alapján von le következtetéseket. Ezek az antik gyökerű magas gondolatok szintén magukban hordoznak erkölcsi alapú vezérelveket. (Például *argumentum ad absurdum*, *argumentum a minore ad maius* / *a maiore ad minus*, stb.)

6. *A (bírói) precedenseken alapuló értelmezés.* A módszer a (szokásjogilag vagy írott jogi értelemben) kötelező bírói gyakorlat eredményeiből indul ki. Az angolszás igazságszolgáltatás jogalkotó precedensei helyett a kontinentális rendszer jogértelmező precedenseket használ.

7. *Az analógia révén történő értelmezés.* Amennyiben egy kérdés rendezésére – deklaráltan – nincs irányadó jogi norma, akkor egy hasonló történeti tényállásra vonatkozó törvényi tényállást kell alapul venni. (Ez a büntetőjog tekintetében tilalmazott.) Ennek erkölcsi megalapozása, hogy hasonló helyzeteket hasonlóan kell eldönteni, mert más hozzáállás diszkriminációt eredményezne, ami a legnagyobb erkölcstelenségek egyike.

8. *A jogági alapelvek mentén való jogértelmezés.* A megoldást az adott jogág saját,

belső összefüggés-rendszerét tükröző jogelvei alapján vezeti le az értelmező. (Ide tartozhat az általános jogelvek szerinti értelmezés is, de az már álláspontom szerint némileg átvezet a jogdogmatikai típusba.)

9. *A (meghatározható) jogalkotó vélelmezhető akarata szerinti interpretáció.* A konkrét jogszabályt megalkotó intézmény (pl. a magyar Országgyűlés az adott törvényhozás során) által valóban elérni kívánt célt, egy adott társadalmi probléma megoldására adott válaszát alapul véve vezeti le a lehetséges értelmet.

10. *A jogszabály elvont célja szerinti értelmezés.* Ez nem az adott jogalkotó akaratából indul ki, hanem abból, hogy vajon egy ilyen jogszabállyal egy ideális jogrendszerben mit akarhattak helyes esetben elérni.^[5]

11. *Az alkotmány (és az alapjogok) fényében való értelmezés.* Abból indul ki, hogy az adott jogszabálynak milyen értelmezése teljesítené ki legjobban az alapjogok érvényesülését és garantálását.^[6] Ez már nagyon közel áll az erkölcsi jellegű jogértelmezéshez.

12. Témánk aspektusából a legfontosabb: *A jog mögötti etikai elvek alapján való interpretáció.* Az adott társadalomban általánosan elterjedt morális szabályokat, az irányadó közerkölcs szerinti felfogást alapul véve értelmezi a kérdéses normát.^[7]

Kijelenthetjük, hogy a kontinentális – és így a magyar – jogalkalmazásban a kifejezetten erkölcsi jellegű jogalkalmazásnak nincs kultúrája. Főképp nem annak, hogy ezt (mármint az etikai interpretációt) a bíróságok még kifejezetten deklarálnák is. Inkább az az elképzelhető, hogy – legfőljebb – az erkölcsi jellegű jogértelmezést az alkotmányt (és a benne foglalt alapjogokat) zsinórmértéknek tekintő interpretációba olvasztva használják a jogalkalmazó szervek.

Az alkotmányos alapjogok szerinti értelmezés csak az egyik módszer, de segítségünkre lehet a megfelelő interpretációban. Amennyiben minden metódus ugyanazon eredményre vezet, akkor egyértelmű az eredmény. Ám ha kétség merül fel, akkor ki kell választani adott esetre nézvést a helyes módszert. Álláspontom szerint a 12-ből a jogszabály célja szerinti kategória lehet a perdöntő, amely, ha konklúziója találkozik az alapjogi és erkölcsi módszerrel, segíthet felülbírálni a szó szerinti nyelvtani metódust. Ez akkor elfogadható, ha legalább a szövegkontextus lehetővé teszi a kompromisszumos eredményt. (További, mindezidáig egzakt módon megválaszolatlan elméleti kérdés lehet, hogy vajon az alaptörvény-ellenességet jelent-e, ha egy jogszabálynak több különböző helyes értelmezése létezik. Vagy

ez már önmagában olyan fokú jogbizonytalanság, hogy sérti az alkotmányosságot és így az alapjogokat?)

Ahogy azt már jeleztem az új Alaptörvény 28. cikke már meghatároz egyfajta kívánt sorrendet az interpretáció módszerei tekintetében: a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.

Az Alaptörvény módosított 28. cikke a következők szerint rendelkezik. A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Látjuk tehát, hogy a kiindulópont a szöveg, de a jogszabály célja szerinti és az alkotmány fényében való interpretációt emeli ki még az Alaptörvény. (Viszont némileg keveredik a jogszabály célja és a jogalkotó szándéka szerinti módszer, mert a preambulum és az indokolás a konkrét jogalkotó szándékára utal – ellenben a 28. cikk szövegével, amely a „jogszabály célja” kifejezést használja.) Megjelenik a jog mögötti etikai értelmezési szempont is.

Ki kell emelnünk, hogy a jogszabályok gyakran visszautalnak erkölcsi szabályokra, jogilag kötelezővé téve az erkölcsös magatartást, vagy megtiltva az erkölcstelenséget. Előfordul, hogy (negatív) jogkövetkezményt fűznek az erkölcstelen magatartáshoz.^[8] Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütközik.^[9] Ki lehet tagadni az öröklésből azon személyt, aki erkölcstelen életmódot folytat.^[10] A „jó erkölcsbe ütközik” és az „erkölcstelen” fogalmakkal a jogalkotó kifejezetten etikai normarendszert illeszt be a jogba, „anélkül hogy megismételné, pontosan rögzítené azokat a szabályokat, amelyek kiváltják a jogkövetkezményt (a szerződés semmisségét, kikényszeríthetlenné válását, illetve a remélt törvényes örökrésztől való megfosztást)”. Az erkölcsre utalás révén elkerülhetők bizonyos ismétlések, másrészt nagyobb mozgásteret adnak a jogalkalmazónak. A bíró a tényállás olyan elemeit is tekintetbe tudja venni, amelyekre a jogalkotó ad absurdum nem gondolt.^[11]

Lehetséges-e erkölcsi alapon *contra legem* jogalkalmazást végrehajtani? Úgy is kérdezhetnénk, lehetséges-e közvetlenül alkalmazni az alapjogokat? (Mert a kontinentális jogrendszerben teljességgel kizárt, hogy erkölcsi normákat szubsumáljunk alkalmazandó jogként.^[12]) E vonatkozásban is különböztetnünk kell az alapjogok közvetlen alkalmazása, illetve az Alaptörvény közvetlen alkalmazása között. Utóbbi valójában magában foglal egyéb

alkotmányos elveket és értékeket. Továbbá tételes, egzakt normákat is. Példának okáért említhetjük a köztársasági elnök megválasztásának szabályait, amelyeket csak az Alaptörvény tartalmaz. Az Alaptörvény közvetlen alkalmazhatóságának általános tilalma esetén ad absurdum nem is választhatnánk államfőt.^[13]

Kijelenthetjük, hogy a magyar (mint kontinentális) jogrendszerben nem lenne szerencsés megengedni, hogy a bírák,^[14] hovatovább az állampolgárok félretolhassák a nekik nem tetsző jogszabályt, ha az szerintük sérti az Alaptörvényt, amennyiben van az esetre alkalmazható tételes jogszabály. (Ilyenkor mód nyílik a bírói eljárás felfüggesztésére.) Azonban e mondatban is benne volt egy kiskapu: mi van, ha nem létezik ilyen norma. A textualista, túlzottan szöveghez tapadó jogértelmezést követő bírácoknak ugyanis sokszor célszerűbb, ha konkrét esetre való szubsumálhatóságot imitálnak, ahelyett, hogy belátnák: az adott kérdést egész pontosan nem rendezi tételes jogszabály.^[15]

Az alapjogok rendkívüli fontosságát senki nem vonhatja kétségbe. Azok nélkül nem képzelhető el alkotmányos jogállam^[16] és demokratikus berendezkedés. A probléma a kizárólag alapjogokra fókuszáló szemlélettel van, mert azok túlságosan absztraktak, átmoralizáltak és átpolitizáltak. Rendkívül nagy a nyitottság a megfogalmazásukban, igen szubjektív értelmezési lehetőségekre nyitnak módot. Éppen ezért, mint fentebb említettük, a gyakorlatban gondot okozhat alapjogi síkon félretolni konkrét, tételes jogszabályokat. (Főképp akkor problematikus ez, ha egyéni érdek vagy politikai befolyás vezérli a szubjektivitást.)

A valódi alkotmányjogi panasz az a jogintézmény, amely lehetőséget teremt a jogalkotás és a jogalkalmazás összetett folyamatából fakadó, erkölcstelenséget is jelentő alapjogsértés kiküszöbölésére.^[17]

Bibliográfia

Arató Balázs: Alkotmányjogi panasz a német jogrendben, különös tekintettel a befogadhatóság kérdésére, in Anon (szerk.) *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II. : Alkotmánybírósági panasz -hatáskörrel kapcsolatos kérdések*, Budapest, HVG-ORAC, 2019.

Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és alkotmánybíráskodás rendszeréről, *Jogelméleti Szemle* 2020/2.

Bíró György – Lenkovics Barnabás: *Magyar polgári jog – Általános tanok*. Miskolc, Novotni Kiadó, 1997.

Cservák Csaba: A jogértelmezés és az alkotmányértelmezés egyes módszerei, *Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica*, VI. évf., 2016/2.

Cservák Csaba: *Az alapjogokat érvényesítő intézményrendszer*, Debrecen, Lícium-Art, 2018.

Cservák Csaba: Az alapjogok (és az Alaptörvény) érvényesüléséről, alkalmazhatóságáról, *Jogelméleti szemle*, 2017/3.

Farkas György Tamás: Az alkotmányjogi panaszok befogadása központi problémaköréről, *KRE-DIT, Jogtudományi Különszám*, 2021.

Juhász Imre: Alapjogok és polgári perrendtartás: A Pp. szabályainak vizsgálata az Alkotmánybíróság gyakorlatában, in Menyhárd Attila – Varga István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara : a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*, Budapest ELTE Eötvös Kiadó, 2018.

Juhász Imre: Az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok kapcsolata, különös tekintettel a polgári bíróságokra, in Zakariás Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírósági törvény kommentárja*, Budapest, Pázmány Press, 2022.

Miskolczi-Bodnár Péter: Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata, *Polgári Szemle*, XI. évf., 2015/4-6.

Orbán Balázs – Palkó Attila: A jogállami univerzum tágulásáról és ennek veszélyeiről, *Kommentár*, 2019/2.

Pokol Béla: *Jogelmélet*, Budapest, Századvég Kiadó, 2005.

Pongrácz Alex (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Cs. Kiss Lajos tiszteletére. Ut vocatio scientia*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.

Sári János: A rendes bíróságok alapjogi bírászkodása, *Jogtudományi Közlöny*, LXI. évf., 2006/1.

Simicskó István: Veszélyhelyzet van, *KRE-DIT*, 2020/1.

Sulyok Márton: Átes(t)ünk a „law” túloldalára? – a jogállamisági kérdés margójára, *A Mathias Corvinus Collegium tudásbázisa*, 2020. október 28.,
<https://corvinak.hu/vilag/2020/10/28/ates-t-unk-a-law-tuloldalara-a-jogallamisagi-kerdes-margojara>

Tóth J. Zoltán: Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban, *Jogelméleti Szemle*, 2009/4.

Varga Zs. András: *Eszményből bálvány? – A joguralom dogmatikája*, Budapest, Századvég Kiadó, 2015.

Hivatkozások

1. Vö. Simicskó István: Veszélyhelyzet van, *KRE-DIT*, 2020/1, 8.; ill. Stumpf István: Állam és alkotmányosság a járvány hálójában, in Pongrácz Alex (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Cs. Kiss Lajos tiszteletére. Ut vocatio scientia*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 435–452. ↑
2. Bíró György – Lenkovics Barnabás: *Magyar polgári jog – Általános tanok*. Miskolc, Novotni Kiadó, 1997, 142. ↑
3. Tóth J. Zoltán: Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban, *Jogelméleti Szemle*, 2009/4. ↑
4. A továbbiakban ld. Cservák Csaba: A jogértelmezés és az alkotmányértelmezés egyes módszerei, *Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica*, VI. évf., 2016/2, 57–59. ↑
5. Ez a felfogás közel áll az érdekkutató jogtudományhoz. Eszerint minden jogszabállyal valamilyen társadalmi érdekkonfliktust akarnak megoldani, ez a cél vezérli a megalkotását. A jogalkalmazás során meg kell találni, hogy a jogalkotó vajon kinek az érdekeit kívánta védeni, ideális esetben milyen célt akarhatott megvalósítani. Ld. Pokol Béla: *Jogelmélet*, Budapest, Századvég Kiadó, 2005, 296–299. ↑
6. Uo. ↑
7. Az USA-ban egy elterjedt és neves eset volt a Holy Trinity-ügy. Az Egyesült Államokban szigorú büntetés (akár szabadságvesztés) sújtotta a munkavállalási engedély nélkül dolgozókat. Egy kiségyház pedig így foglalkoztatott lelkészeket, akik köztisztelőre méltó karitatív munkát végeztek. A Legfelsőbb Bíróság viszont a lelkészek magasrendű értékeire hivatkozva kifejezetten erkölcsi döntést hozott *contra legem*. Ld. Pokol: *Jogelmélet*, 182. ↑
8. Ld. Miskolczi-Bodnár Péter: Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata, *Polgári Szemle*, XI. évf., 2015/4-6, 27–33. ↑
9. Ld. Ptk. 6:97. §-a. ↑
10. Ptk. 7:78. § (1) bekezdés e) pont ↑

11. Ld. Miskolczi-Bodnár: *Az erkölcs és a jog*, 29–31. A devizahitel-szerződések kapcsán lefolytatott perekben az ítéletek például a jó erkölcs fogalmát értelmezték az új típusú, hosszú távra szóló és e körülményekből fakadóan fokozott kockázattal járó ügyletek esetén.
↑
12. Mint ahogy az USA-ban (ritkán) előfordul. Id. uo. ↑
13. Ld. erről még Cservák Csaba: Az alapjogok (és az Alaptörvény) érvényesüléséről, alkalmazhatóságáról, *Jogelméleti szemle*, 2017/3, 15–25. ↑
14. Sári János éles különbséget lát úgy általában a bírák és a (korábbi nevén) Legfelsőbb Bíróság alapjogi bíráskodás között, különösen a jogegységi határozatok lehetősége miatt. Példát is említ, amikor az LB a tételes jogi kizáró rendelkezések félretolásával jogorvoslati lehetőséget nyitott meg egyes államigazgatási ügyekben. (Tegyük hozzá, hogy a Kúria jogegységesítő hatáskörének bővülése tovább erősíti ezen tendenciát.) Ld.: Sári János: A rendes bíróságok alapjogi bíráskodása, *Jogtudományi Közlöny*, LXI. évf., 2006/1, 7. ↑
15. Cservák Csaba: *Az alapjogokat érvényesítő intézményrendszer*, Debrecen, Lícium-Art, 2018.
↑
16. Ez annak ellenére igaz, hogy egyes szerzők, közéleti gondolkodók tetszés szerint, hektikusan belemagyarázhatják saját szubjektív álláspontjukat a jogállam képlékeny fogalmába. Vö. Varga Zs. András: *Eszményből bálvány? – A joguralom dogmatikája*, Budapest, Századvég Kiadó, 2015, 228.; ill. Orbán Balázs – Palkó Attila: A jogállami univerzum tágulásáról és ennek veszélyeiről, *Kommentár*, 2019/2, 31–40.; ill. Sulyok Márton: Átes(t)ünk a „law” túloldalára? – a jogállamisági kérdés margójára, *A Mathias Corvinus Collegium tudásbázisa*, 2020. október 28.,
<https://corvinak.hu/vilag/2020/10/28/ates-t-unk-a-law-tuloldalara-a-jogallamisagi-kerdes-marg-ojara> ↑
17. Vö. Juhász Imre: Az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok kapcsolata, különös tekintettel a polgári bíróságokra, in Zakariás Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírósági törvény kommentárja*, Budapest, Pázmány Press, 2022, 59–77.; Juhász Imre: Alapjogok és polgári perrendtartás: A Pp. szabályainak vizsgálata az Alkotmánybíróság gyakorlatában, in Menyhárd Attila – Varga István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara : a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*, Budapest ELTE Eötvös Kiadó, 2018, 146–157.; Arató Balázs: Alkotmányjogi panasz a német jogrendben, különös tekintettel a befogadhatóság kérdésére, in Anon (szerk.) *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II. : Alkotmánybírósági panasz –hatáskörrel kapcsolatos kérdések*, Budapest, HVG-ORAC, 2019, 502–515.; ill. Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és alkotmánybíráskodás rendszeréről, *Jogelméleti Szemle* 2020/2, 3–14.; valamint Farkas György Tamás: Az alkotmányjogi panaszok befogadása központi problémaköréről, *KRE-DIT, Jogtudományi Különszám*, 2021. ↑

